

Vankulu Sosyal Araştırmalar Dergisi,
Sayı/Issue: 1 – Sayfa / Page: 27-46
ISSN: 2630-600X VAN/TURKEY

Makale Bilgisi / Article Info
Geliş/Received: 05.03.2018 Kabul/Accepted: 11.04.2018

**ANONİM HALK EDEBİYATI ÜRÜNLERİNDE
KUR’AN-I KERİM ALGISI**

***PERCEPTION OF THE QURAN IN ANONYMOUS
TURKISH FOLK LITERATURE***

Dr. Öğr. Üyesi Bora YILMAZ
Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Edebiyat Fakültesi
Türk Dili ve Edebiyatı ABD
boraylmz@mynet.com

Öz

Anonim halk edebiyatı ürünleri, içinden çıktığı toplumun duygu ve düşüncesini, hayata bakışını, kâinatı algılayışını ortaya koyan nadide değere sahip kültür unsurlarıdır. Kültürün şekillenmesinde dinin rolü tartışmasız birinci derecede önemlidir. Medeniyet tasavvuru oluşumunun ilk aşaması, bilgi referansının (epistemoloji) ne olduğudur. Bu referansa göre maddî ve manevî varlıklara karşı bakış açısı (ontoloji) oluşur, hayata dair bir sistem ortaya çıkar, maşerî akıl ve vicdana yerleşir. Yöneticiler, yönetim sistemleri ve yönetimde etkin olanlar ortak kabul ve değerleri unutsa, ihmal etse bile halk bu bakış açısı ve tavrını sürdürür. Farklı yönetim sistemlerinin sürekli olarak halkı dönüştürme çabasına rağmen atasözü, bilmece, türkü, masal gibi anonim halk edebiyatı ürünleri sayesinde halkın hafızasında yaşar ve değerleri ona göre oluşur. Meselâ, cevabı “Kur’an” olan “Nar tanesi, nur tanesi; yeryüzünün bir tanesi” bilmecesi halkın ortak şuur ve aklının bu ürünlere yansımadır. Bu, toplumun Kur’an’a bakışını yansıtır ve toplumun vazgeçilmez gerçeğini ortaya koyar. Bir türkünün sözleri arasında geçen “Getir el basayım Kelamullah’ı / Ne sen beni unut ne de ben seni” mısraında şairin en değerli bulduğu Kur’an üzerine yemin etmesi, içinden çıktığı toplumun değerlerine verdiği kıymetin yansımadır. İslâm medeniyetinin çekirdeği Kur’an’dır. Çünkü medeniyetin referansı İslâm dininin kitabı Kur’an-ı Kerim’dir. Batı’da ise üretilen sanat ve edebiyat, Hristiyanlık inancının yansımaları ve İncil’i referans almalarından

kaynaklandığını söyleyebiliriz. Çalışmamızda anonim halk edebiyatına yansıyan Kur'an algısını örneklerle göstermeye çalışacağız.

Anahtar Kelimeler: Anonim Halk Edebiyatı, Kur'an-ı Kerim, İrfan

Abstract

The products of anonymous folk literature reflect the emotion and thought of the society, the perception of life and the universe. In this context, it is a cultural element with a rare value. The role of religion in shaping a cul-de-sac is unquestionably important in the first instance. The reference of knowledge is very important in the formation of civilization. According to this reference, the point of view against the material and spiritual beings is formed, a system about the life emerges, the mind and conscience are settled. Even if managers, management systems and those who are active in management forget common misapprehension and values, the people maintain this perspective and attitude. Distinct management systems constantly try to transform the people in their own interests. Nevertheless, the people do not lose their self-respect due to the anonymous folk literature products such as proverbs, riddles, folk songs, fairy tales. In this way, the people protect their values and bring them to the future. The core of the Islamic civilization is the Qur'an. Because the reference of civilization is the book of the Islamic religion, the Qur'an. We can say that the reflections of Christianity belief in art and literature produced in the West are derived from reference to the Bible. We will try to show the Qur'anic perception reflected in anonymous folk literature with examples.

Keywords: Anonymous Folk Literature, Quran, Wisdom

Giriş

Halk edebiyatı içerisinde önemli ve hacimli bir yere sahip olan "anonim halk edebiyatı", sözlü kültür ortamı içerisinde üretilip tüketilen, zaman içerisinde ilk söyleyeni unutulmuş, dolayısıyla halkın benimsediği ve sahiplendiği, ortak duygu, düşünce, terbiye, tefekkür ve edebi anlayışın teşekkülü neticesinde vücut bulmuştur.

Anonim halk edebiyatı mahsulleri, edebî zevk ve kaygıdan uzak değildir. Ancak, bu ürünler edebi zevk ve hassasiyetten daha ziyade içinden çıkmış olduğu toplumun ruh dünyası ve hassasiyetleri çerçevesinde şekillenmiştir. Bu ürünlerde daha çok eğlendirmek, öğretmek, hoşça vakit geçirmek ve geleneği gelecek kuşaklara taşımak gibi vasıflar ön plana çıkmaktadır. Özellikle halkın eğitim düzeyi göz önünde bulundurulduğunda anonim halk edebiyatı mahsulleri kültür taşıyıcı özelliği, az sözle çok şey anlatma ve hatırdan kalma gibi işlevselliğinden dolayı toplum içerisinde fasılasız popülerliğini sürdürmektedir.

Anonim halk edebiyatı oluşumu, gelişimi, türleri ve varlığını sürdürmesi bakımından kendine özgü geleneksel dinamikleri ve dünyası olan bir edebi alandır. Dili, şekli, düşünce yapısı ve sanat anlayışı bakımından içten, samimi duygu ve heyecanlı olan anonim halk edebiyatı geleneği; nazım, nesir, hem nazım hem nesir ürünleriyle Türk halk kültürünün ve irfanının oluşturduğu binlerce yıllık birikimin ve anlayışın neticesidir (Aslan 2011: 5). Anonim halk edebiyatı ürünleri ait olduğu toplumun yaşayış, inanış, duygu, düşünce karakterini yansıtmaya açısından da son derece önemlidir.

Tabii olarak halkın kutsalları, inançları, değer verdiği kişiler, yerler ve benzeri şeyler anonim halk edebiyatı içerisinde yer bulmaktadır. Bu kutsallardan biri olan kutsal kitabımız Kur'an-ı Kerim'de anonim halk edebiyatı ürünleri içerisinde sıkça yer bulmaktadır. Anonim halk edebiyatı türleri içerisinde özellikle "konuşmaya" ve "söylemeye" dayalı türler olarak adlandırdığımız ve tasnif ettiğimiz bilmece, ninni, tekerleme, deyim, alkış kargış, mani ve türküler içerisinde Kur'an-ı Kerim'e atıf yapıldığını, Kur'an-Kerim lafzının geçtiğini görmekteyiz. Bu türlerin ortak özelliği olarak ifade edebileceğimiz öğretici, sorgulayıcı, hoşça vakit geçirici, tekrarlayıcı ve hatırdaki kalıcı özelliği ile dikkat çekmeleridir.

Bu türler içerisinde Kur'an-ı Kerim, halk arasında kullanıldığı şekliyle birkaç farklı isimle tarif edilmektedir. Bunlar; "Kur'an, kitap, dört kitaptan biri vb." olarak adlandırılmaktadır. Bunun yanı sıra tespit edebildiğimiz anonim halk edebiyatı ürünleri içerisinde Kur'an-ı Kerim özellikle "okunacak, üzerine yemin edilecek, el basılacak, manevi anlamda içerisinde özel bir şey aranacak ve yalan söylendiğinde cezalandırılacak" olmasına inanılması gibi sıfatları ile ön plana çıkmaktadır.

Bilmecelerde Kur'an-ı Kerim

Bilmeceler, tabiat unsurları ile bu unsurlara bağlı hadiseleri; insan, hayvan ve bitki gibi canlıları; eşyayı, akıl, zekâ veya güzellik nev'inden mücerret kavramlarla dini konu ve motifleri kapalı bir şekilde, yakın-uzak münasebetler ve çağrışımlarla düşünce, muhakeme ve dikkatimize aksettirerek cevabı bulmayı hedefleyen kalıplaşmış sözler ve suallerdir (Elçin 1983: VII).

Edebi folklorumuz içerisinde özel bir yeri olan bilmeceler, bir zekâ ve muhakeme usulü oldukları kadar, teşbih ve tasvir sanatları bakımından eşsizdir; mensur ve manzum şiirin pek canlı örneklerini ihtiva etmektedir. Halk bilmeceleri, hiçbir zaman sadece çocuklar için uydurulmuş veya çocuklar tarafından yaratılmış şeyler değildir. Bilmecelerin doğrudan doğruya çocuk terbiyesi ile ilgisi bulunmakla

beraber, bazıları, henüz küçük bir kelime dağarcığına, yaşları itibari ile dar bir görüş ve muhayyile ufkuna sahip bulunan çocukların da ilgisini çekmekte ve hafızalarında yer etmektedir (Tezel 1969: IV-V).

Konumuz itibari ile halk bilmeceleeri içerisinde cevabı Kur'an-ı Kerim olan bilmeceleeri tespit etmeye çalıştık. Burada bu tür bilmeceleerden birkaç örnek arz edeceğiz.

*Çil çil ağaç başında
Çil güvercin oturur
Her kanadın silktikçe
Lâ'l cevher dökülür*

Cevap: Kur'an-ı Kerim (Çelebioğlu & Öksüz 1995: 50)

Bu bilmecelede Kuran'ın manevi derinliğine işaret edilmektedir. Onu her okuyuşta ve içerisindekilere kafa yorulduğunda yeni yeni güzelliklerin keşfedileceği işaret edilmektedir. Bir manada, bu bilmecelede Kuran'ın sürekli okunması ve içerisindekilerin anlaşılması için teşvik olduğu görülmektedir. Merak duygusu uyandırılmaya çalışılmıştır.

*Yukarıdan indi Âdem ile
Bir sini badem ile
Ne ağzı var ne dili
Konuşur âdem ile*

Cevap: Kur'an-ı Kerim (Başgöz & Tietze 1999: 441)

Bu bilmecelede Kuran'ın iki özelliği üzerinde durulmaktadır. Birincisi Kuran'ın Hz. Muhammed vasıtası ile insanlığa ulaştığıdır. İkincisi ise Kuran'ın ilahi bir mesaj, ilahi bir beyan olduğuna işaret edilerek insanlarla konuştuğu üzerinde durulmuştur. İdrak edebilenler için Kuran'ın mesaj dolu olduğuna ve kendisi ile konuşanlara (okuyanlara) çok şey ifade edeceğine işaret etmektedir.

*Nar tanesi
Nur tanesi
Bu dünyanın
Bir tanesi*

Cevap: Kur'an-ı Kerim (Elçin 1983: 11)

*Nar tanesi nur tanesi
Kâinatın bir tanesi*

Cevap: Kur'an-ı Kerim (Çelebioğlu & Öksüz 1995: 50)

Bu iki bilmecede görüleceği üzere Türk halkı Kur'an'ı dünyada en kıymetli varlık olarak görmektedir. Ve bu düşüncesini bilmece formunda çevresine ve özellikle çocuklara aktarmaktadır.

*Hacı Osmanlar ocağı
Hocaların bucağı
Bilen bilsin
Bilmeyen kırk köy versin*

Cevap: Kur'an-ı Kerim (Başgöz & Tietze 1999: 443)

*Akkavak yaprağı
Hacı Murad toprağı
Bilen bilir
Bilmeyen ölür!*

Cevap: Kur'an-ı Kerim (Çelebioğlu & Öksüz 1995: 49)

*Kırk çınar yaprağı
Hazreti Osman toprağı
Ya bunu bilirsin
Ya bu gece ölürsün*

Cevap: Kur'an-ı Kerim (Elçin 1983: 76)

*Ak kabak Yapracağı
Muhammed'in toprağı
Ya bunu bilirsin
Ya bu gece ölürsün!*

Cevap: Kur'an-ı Kerim (Çelebioğlu & Öksüz 1995: 49)

*Bir direkte bin yaprak
Bunu bilmeyen ahmak!*

Cevap: Kur'an-ı Kerim (Çelebioğlu & Öksüz 1995: 50)

*Kat kat döşek
Bunu bilmeyen eşek*

Cevap: Kur'an-ı Kerim (Başgöz & Tietze 1999:442)

*Kırk yaprak, selviye toprak
Ya bilirsin, ya ölürsün*

Cevap: Kur'an-ı Kerim (Çelebioğlu & Öksüz 1995: 50)

*Dağdan gelir Hacı
Herkes ona duacı
Dal verir yaprak açar
Nedir onun ağacı?*

Cevap: Kur'an-ı Kerim (Başgöz & Tietze 1999: 441)

Dikkat edilirse bu bilmecelerde bir taraftan Kur'an'ın yazıldığı materyali sorulurken, diğer taraftan Kur'an'ı Kerim'in bir Müslüman için olmazsa olmazlığını "Bilen bilir / Bilmeyen ölür / Bilmeyen ahmak! / Bunu bilmeyen eşek / Bilmeyen kırk köy versin" sözleriyle naif bir şekilde ifade ediliyor.

Adı küçük kendi büyük

Cevap: Kur'an-ı Kerim (Çelebioğlu & Öksüz 1995: 49)

Bu bilmecede Kuran'ın isminin kısaltığına ve kısmen de hacminin azlığına fakat buna karşılık içerisindeki mesajın derinliğine ve ulviliğine işaret edilmiştir. Asıl dikkat edilmesi gerekenin Kuran'ın vermek istediği mesaj olduğu bu bilmecede ifade edilmeğe çalışılmıştır.

*Allah'tan küçük
Peygamberden büyük*

Cevap: Kur'an-ı Kerim (Çelebioğlu & Öksüz 1995: 50)

Bu bilmecede halk arasında kutsallar içerisinde yapılmış olan sıralamaya işaret edilmiştir. Kur'an'ın Hz. Allah'tan sonra ikinci sırada olduğu ve Hz. Muhammed'ten önce sıralamaya konduğu görülmektedir.

*Fabrikanın yapmadığı
Kulun boyamadığı*

Cevap: Kur'an-ı Kerim (Çelebioğlu & Öksüz 1995: 50)

Bu bilmeceye Kuran'ın Allah kelamı olduğuna işaret edilmektedir. Bilindiği üzere Kuran'ın tek kelimesi hatta tek harfi üzerinde dahi oynanmış veya değiştirilmiş olması söz konusu değildir.

*Duvarda halı var
Halının gülü var
İçinde Hz. Allah var*

Cevap: Kur'an-ı Kerim (Elçin 1983: 76)

*Duvarda halı var
Halının gülü var
İçinde Hazret-i Allah var*

Cevap: Kur'an-ı Kerim (Çelebioğlu & Öksüz 1995: 50)

*Yük üstünde gali var
Galinin ahvali var
İndirmeyin galiyi
İçinde Hazreti Ali var*

Cevap: Kur'an-ı Kerim (Başgöz&Tietze 1999:443)

*Yüklükte halı
İçinde Muhammed Ali*

Cevap: Kur'an-ı Kerim (Başgöz&Tietze 1999:441)

Yukarıdaki dört bilmeceye Kur'an'ın içerisinde Hz. Allah, Hz. Muhammed ve Hz. Ali'nin olduğu veya onlardan bahsedildiği ifade edilmeye çalışılmıştır.

Bir yığın kartalam vā
Yirimyirim doymam*

Cevap: Kur'an-ı Kerim (Gözükızıl 2013: 345)

*Kartala: Bir tür hamur yemeği

*Yığın yığın kartalaç
Yirimyirim karnım aç*

Cevap: Kur'an-ı Kerim (Gözükızıl 2013: 345)

*Dürüm dürüm bazlamaç
Yerim yerim karnım aç*

Cevap: Kur'an-ı Kerim (Çelebioğlu & Öksüz 1995: 50)

*Bir yığın kartalaç
Yerim yerim karnım aç!*

Cevap: Kur'an-ı Kerim (Çelebioğlu & Öksüz 1995: 50)

*Erguvan yaprağı
Hacı Osman toprağı*

Cevap: Kur'an-ı Kerim (Çelebioğlu & Öksüz 1995: 50)

*Hay hergire hergire
Daldan dala gezdire*

Cevap: Kur'an-ı Kerim (Çelebioğlu & Öksüz 1995: 50)

*Kat kat ekmek
Katını bükmek
On beş lavaş
Bir ekmek*

Cevap: Kur'an-ı Kerim (Çelebioğlu & Öksüz 1995: 50)

*řu derenin o yüzü, bu yüzü,
Dopdolu geyik izi*

Cevap: Kur'an-ı Kerim (Başgöz & Tietze 1999:441)

*Kat kat ekmek
Katını bükmek
On beş etmek
Bir hayr etmek*

Cevap: Kur'an-ı Kerim (Başgöz & Tietze 1999:442)

*Minmin minare
Dibi kare
Yüz bin altın
Bir çiçecik*

Cevap: Kur'an-ı Kerim (Başgöz & Tietze 1999:442)

*Gökten dört kuş indi
İptida cennete giren onlardır
Azrail alamaz onların canını
Kali kıyamete kalan onlardır*

Cevap: Dört Kitap (Başgöz & Tietze 1999: 720)

*Bi tangom var
Her tarafı giygisi*

Cevap: Kur'an-ı Kerim (Gözükızıl 2013: 345)

*Dağdan gelir akrep
Ağzından yeşil yaprak
Size soram aşıklar
Bu dünya kaç kile toprak*

Cevap: Kur'an-ı Kerim (Çelebioğlu & Öksüz 1995: 50)

Yukarıya aldığımız her bilmecenin bir taraftan cevabı istenirken, diğer taraftan Kur'an'ı Kerim'le ilgili değer yargılarının karşıdakilere aktarılması söz konusudur. Bir taraftan eğlenilirken, diğer taraftan kültür aktarımı sağlanmakta, bir taraftan da eğitimin en etkin şekilde verilmesi gerçekleşmektedir. Bu açıdan bakıldığında bilmecelerimiz, hem bir kültür hazinesi hem eğitimin esas düsturlarını içeren söz hazinemizdir. Öğretme işinin en etkin gerçekleştiği, eğlenerek öğrenme yoluyla eğitim gerçekleştirilmektedir.

Ninnilerde Kur'an-ı Kerim

Çocuklar, özellikle annelerinin ciğerpareleridir. Anne evladını canından ziyade sever. Tarifi imkânsız bu sevgi bağı çocuk daha anne karnındayken kurulur. Bu sevginin bir göstergesi olarak Anadolu kadını bebeğini uyuturken tatlı bir ezgi ile ninniler okur. Bu ninniler annenin gönlünden dolup taşan engin şefkatini, çocuğun ruhuna ince bir zevk halinde akıtır.

Ninnilerin şairi ve bestecisi çoğunlukla annelerdir. Bebeęin annesinden işittiği ezgi, onun hayal ve dūřunçe dūnyasına açılan ilk kapıdır. Ninniler daha çok biçim olarak maniye benzerler ve dōrtlüklerden oluşan bir çeşit tūrküdür. Ezgi itibarıyla ninniler beşik sallama ahengine uygun olarak sōylenir. Bebeęin beşiğe yatırılmasından uyumasına kadar olan sūrete, annenin sesi veya ezginin tonu artar veya azalır. Beřięin sallama hızı da buna gōre ayarlanır. Bu vesile ile ilk millī musiki zevkini ve tadını, anadilinde ve anasının kuşağında alır.

Ninniler, hem nazım birimi olarak hem de hece olarak Tūrkenin yūzyıllardır varlıęını sūrdūrdūęu millī formlarla sōylenir. Bu millī form çocuęun kafasında řekillenir. Bu yūzdendir ki çocuklarımız okuma yazma ōęrendikten sonra “řiir yazma” denemelerini kafalarında oluřan bu forma gōre yaparlar.

Doęrudan doęruya ninni olarak teřekkūl eden parçaların yanı sıra ninni olarak okunabilen ilahī, řarkı veya tūrkūler de vardır. Bunlar okunurken bařlarında ve sonlarında ūnlem ve terennūm unsurları yer alır. “Hū hū... Eee yavrum eeee, eeee... Uyu yavrum ninni, būyū yavrum ninni... Uyusun da būyūsun ninni...” Bunların yerine bazen “oęlum, kızım, bebeęim, arslanım” gibi ūnlemler de sōylenir. Veya doęrudan doęruya çocuęun ismi sōylenir. Bunlar her mısra dōrtlük veya bentlerin sonunda tekrar edilebileceęi gibi sadece bařında veya sonunda da sōylenebilir.

Edebiyatımızda anonim ninnilerin dışında ninni olarak yazılmış şiirlerde bulunmaktadır. Bunlar: Taklidi ninniler, ninni ilhamıyla yazılmış şiirler, ninni başlıklı şiirler (elebioğlu 1987: 81).

Ninnilerimiz, annelerin ūmitlerini, arzularını sıkıntılarını ve ıştıraplarını yansıtır. Toplumun değerler manzumesi annenin dili ve sesiyle çocuğun ruh dūnyasına intikali sağlanır. Annelerin ninnilerinde çocuğun geleceğine ait dilek ve temenniler yer alır. Allah’tan, çocuğun geleceği ile ilgili hayır duaları edilir; Hz. Peygambere hayırlı bir ūmmet olma, evliyaların himmeti gibi dilek ve temennilerde bulunulur.

Edebiyatımızın būtūn safahatında gōrdūęümüz Kuran-ı Kerim sevgisinin en saf, en temiz ve en yoęun ōrneklerini anonim halk edebiyatı tūrleri içinde gōrūrūz. Anonim halk edebiyatının bir tūrū olan ninnilerde Kuran-ı Kerim sevgisinin en gūzel ōrnekleri yer alır. Bu durum aynı zamanda çocuęun annesinden aldıęı ilk dinī eęitimidir.

...

*Bebeğim uyandı bakıyor,
Gōzlerinden yaş akıyor,
Hem Ali **Kur’an** okuyor*

*Uyusun da yavrum büyüün!
Ninni ninni, yavruma ninni!
Ninni ninni, yavruma ninni!* (Demir & Demir 2010: 290)

*Hu hu hu derviş,
Hak yolunda dur derviş,
Hak yolunda bir kuyu,
İçinde zezem suyu,
Eğildim su içmeye,
Kanatlandın uçmaya,
Bugün Cuma gecesi,
Mollaların hocası,
İhtırlar deveyi,
Bindirirler hocayı,
Aldım **kitap** getirdim,
Amcama salâvat götürdüm,
Ninni yavrum ninni!
Ninni oğlum ninni* (Demir & Demir 2010: 291)

...

*Bebek uyandı bakıyor,
Hem âlimim **Kuran** okuyor,
Ak memeden süt akıyor,
Emzireyim şimdi seni!* (Demir & Demir 2010: 292)

*Çarşamba çaşkur dokuyor,
Perşembe peşkir dokuyor,
Cuma **Kur'an** okuyor,
Eeeeeeeee...
Eeeeeeeee... (Demir & Demir 2010: 296)*

*Besmeleyle uyanır,
O nurlara boyanır,
Buna can mı dayanır?
Ninni yavrum ninni!* (Çelebioğlu 1995: 41)

*Beşiğin dibi çukur,
Libasına kaytan dokur,
Yavrumun dedesi **Kur'an** okur,
Ninni yavrum ninni!* (Çelebioğlu 1995: 41)

*Hû, hû, hû Allah,
Lâ ilâhe illallah.
Uyusun da büyüün,
Tıpış tıpış yürüsün,
Hû, hû, hû yavruma,
Ninni diyem büyüün. (Çelebioğlu 1995: 41)*

*Ninni der uyuturum,
Besmeleyle büyüürüm,
Ne yapalım böyle durum.
Ninni yavrum ninni! (Çelebioğlu 1995: 42)*

*Âşık olmuş Zeycan Esmen ninni,
Hak'tan umudumu kesmen ninni,
Kur'an'ı cemedem Osman ninni,
O da sana hizmet etsin ninni! (Çelebioğlu 1995: 73)*

*Hanime'nuntavları,
Hanime'nün nesi var,
İnci dişli kızı var,
Kur'an okoroglı var,
Cüke biner Cebrayil,
Cükten ener Azrayil,
Altın beşilendirir.
Nina derim uyusun,
Nina deri kovksun.
Ak yolonayoladım;
Ak yolondabi bunar,
Ne içilir ne donar.
Top kardaşlar dervişler,
Sordom nerden oldonos,
Alla'nınkorkosondan
Peygamberin sevdasından. (Çelebioğlu 1995: 357)*

*Ağzında kiraz dalı,
Dibinde yeşil halı!
Yâ Muhammed yâ Ali,
Sen göster doğru yolu!
İmam imam,
Yazılı **Kur'an**.
Gel Fadim ona gidelim,
Anamızı babamızı bulalım!*

Bana bir keşik düştü,
 İçine çocuk düştü,
 Nenni dedim yatırdım,
 Al at dedim kaldırdım,
 Abdestini aldırđım,
 Namazını kıldırđım,
 Cennette var bir kuyu
 İçinde Zemzem dolu,
 Eğildi su içmeye,
 Kanatlandı uçmaya,
 Hama kapısında üç üzüm,
 Hüriler cüzüm cüzüm,
 Bugün Cuma günü,
 Hürilerin hocası,
 İktirdılar deveyi,
 Bindirdiler Ali 'yi,
 Ali **kitap** getirdi,
 Cümle ona selam götürdü! (Çelebioğlu 1995: 406)

Seydim seydım SeydAhmed,
 Çok sevdiğim Muhammed,
 Muhammed'in kolları,
 Has bahçenin gülleri,
 Has bahçede gezerken,
 Kara yazı yazarken,
 Cebrâil çıktı göğe,
 Altın beşik indirdi,
 Nen nen dedi yatırdı,
 Kalk kalk dedi kaldırdı,
 Abdestini aldırđı,
 Namazını kıldırđı,
 Cennetine yolladı,
 Cennette var bir elma,
 Tadı şekerden kalma,
 Onu yiyen dervişler,
 Hak yolunda durmuşlar,
 Hak yolunda bir pınar,
 İçinde hürîyunar,
 Eğildi su içmeye,
 Kanatlandı uçmaya,
 Kanat kapısı üç hüzüm,
 Hüriler dizim dizim,

*Hûrilerin hocası,
Elif **Kur'an** hecesi,
Deveyi ihtirdılar,
Ali'yi bindirdiler.
Ali **kitap** getirdi
Cümlemize salavat getirdi. (Çelebioğlu 1995: 412)*

*Hak TaâlânınHabîbi,
Dertlilerin tabîbi,
İki cihânınhabîbi*

*Nenni Muhammed(im) nenni,
Uyu can Ahmed(im) nenni!*

*Hak seni seviyordu,
Kur'an-ı azîmi indirdi,
Kundağ ile göge attı,*

*Nenni Muhammed(im) nenni
Uyu can Ahmed(im) nenni! (Çelebioğlu 1995: 45)*

Manilerde Kur'an-ı Kerim

Mani sözcüğünün kaynağı henüz tam olarak ispatlanamamıştır. Sözcüklerin bu konuda verdikleri bilgiler eksik ve yetersizdir. Ahmet Vefik Paşa "Mani, maani:Usulsüz, darpsız elhan ile teganni olunan vezinsiz, manasız güfte", şemsettin Sami "Teevvühata müteallik esvattan ibaret elhan ki ekseriye bir şarkı veya taksimın ibtidasında taganni olunur" (akt. Dizdaroğlu 1969: 51) demektedirler.

Hafızada kalıcı olma özelliğinden ve kullanıldığı alanın genişliğinden dolayı maniler, halk kültürü içerisinde kendisine geniş yer bulmuştur. Mani, Türkçenin kullanıldığı hemen her coğrafyada varlığını sürdüren en yaygın halk şiiri türüdür. Halk kültürü içerisinde çok yer bulan maniler içerisinde Kur'an-ı Kerim ile ilgili ve Kur'an'ı Kerim lafzının geçtiği manilerde mevcuttur.

*İbrişim örmemişim
Sevmişim sarmamışım
Kitap getir el basam
Böyle iç görmemişim (Akalin 1972: 237)*

*Asmalar üzüm üzüm
Neden gözlerde hüznün
Kitaba el basarım
Sensin gecem gündüzüm (Üçer vd. 2009: 309)*

*Kadife yastığım yok
Odana bastığım yok
Kitaba el basarım
Senden başka sevdiğim (Gözükızıl 2013: 271)*

Yukarıdaki üç manide de Kur'an'ın halk kültürü içerisinde yer edinen bir özelliği göze çarpmaktadır. Bu özellik, Kur'an'ın "üzerine yemin edilecek, el basılacak" bir kutsal metin olduğu algısıdır. Halk kültürü içerisinde bazı durumları açıklamak için Kur'an üzerine yemin edilerek karşı tarafı ikna çabası söz konusudur.

*Âşık diyon neden ben
Yol bilmiyongidem ben
Kuran'ı yoldaş eyle
İmanla gidem ben (Üçer vd. 2009: 320)*

Bu manide kişinin imanla yaşayabilmesi ve öteye imanla gidebilmesi için Kur'an'ın yoldaş olması hususu üzerine dikkat çekilmiştir. Onunla hemhal olmayanın, yoldaş olmayanın iman noktasında sıkıntı çekebileceği mesajı verilmek istenmiştir.

*Pencere parmak parmak
Ara yerde var ırmak
Kitab'ında mı gördün
Yari yardan ayırmak (Akalın 1972: 237)*

*Pencereden bakıyor
Kitap almış okuyor
Kakülüne yağ çalmış
Yel vurdukça kokuyor (Üçer vd. 2009: 403)*

Tekerlemelerde Kur'an-ı Kerim

Tekerlemeler; şekil, konu, muhteva işlevleri bakımından sınırları tam ve kesin olarak çizilememiş halk edebiyatı ürünleridir. Tekerleme türü daha ziyade çocuk folkloru üzerinde göze çarpar (Duymaz 2002: 9). Tekerlemelerin çocuğun dil gelişiminde önemli bir yeri olduğu bilimsel çalışmalarla ortaya konmuştur. Aynı zamanda

çocuğun düşünce dünyasına tesir ettiği, zihin dünyasını kurmasında önemli rol oynadığı söylenebilir. Anonim halk edebiyatının en tipik ve en gizemli türü olan tekerlemelere folklorun işlevleri açısından bakıldığında, tekerlemelerin çocukları eğlendirirken aynı zamanda da eğitim ve kültür aktarımı açısından önemli olduğunu söyleyebiliriz.

Kur'an-ı Kerim ile ilgili olarak bizatihi bir tekerlemeye tesadüf edememekle beraber hatim bitirmelerde, hatim indirme törenlerinde okunan bir tekerlemeyi tespit ettik.

*Akbili evlenmesine de
Dost dost ehey...
Lilililili (zulğı)
Maşallah maşallah
Güveyi (gelin) olur inşallah
Dost...*

*Cillen mübarek olsun
Güveyi çillen olsun
Dirlik düzenin olsun
Ağzın dilin bal olsun
Cillecille
Cillen mübarek olsun (Duymaz 2002: 235)*

Atasözleri ve Deyimlerde Kur'an-ı Kerim

Atasözleri, milletlerin değer yargılarını, felsefelerini, tecrübelerini, inançlarını anlatan, anonimleşmiş; toplumun geneli tarafından kabul görmüş özlü sözlerdir. Atasözleri biçim olarak kısa ve öz olmakla beraber, asırların tecrübesi neticesinde sosyal olayların deneyimi ve gözlemleri sonucunda ortaya çıkmış, mesaj ve ders içeriklidir. Çalışmamızın konusu ile bağlantılı olarak Kur'an-ı Kerim'le ilgili bir atasözü tespit edebildik.

Kur'an okumakla domuz darıdan çıkmaz (Eyüboğlu 1973: 173).

Bu atasözünde Kur'an'ın bir dua kitabı olduğu mesajı verilmekle beraber hadiseler karşısında kavli dua ile beraber fiili duanın da yapılması anlatılmaktadır. Bir başarının kazanılması, bir hedefe ulaşılabilmesi yahut olumsuz bir durumunun engellenmesi için duanın gerekli fakat tek başına yetersiz olduğu, kavli duanın yanı sıra fiili duanın yapılması gerekliliği üzerinde durulmuştur.

Deyimler; en az iki kelimedenden oluşan ve genellikle bu kelimelerin birincil anlamlarını yitirerek mecaz anlamda kullanıldığı, bir kavramı yahut bir durumu ifade etmek için kurulmuş ifade

kalıplarıdır. Çalışmamızın konusu ile ilgili olarak tespit etmiş bulunduğumuz deyimler şunlardır:

Kur'an'a el basmak (Eyüboğlu 1973: 322; Aksoy 1993: 935).

Kitaba sığmaz (Eyüboğlu 1973: 313).

Kitaba / Kitabına uydurmak (Eyüboğlu 1973: 313; Aksoy 1993: 935).

Kitapsız (Eyüboğlu 1973: 313).

Kitapta yeri olmak (Eyüboğlu 1973: 313).

Türkülerde Kur'an-ı Kerim

Toplumun iç dünyasını harekete geçiren ve hayat boyu yaşanan olaylara dayanan türküler, toplumun acılarını, sevinçlerini dilden dile yöreden yöreye taşıyan bir türdür. Tespit edebildiklerimiz içerisinde bizatihi Kur'an lafzı geçmemekle beraber Kur'an anlamında kullanılan lafızların bulunduğu türkülerini aşağıda veriyoruz.

Yeşil Ördek Gibi

*Yeşil ördek gibi daldım göllere
Sen düşürdün beni dilden dillere
Başım alıp gidem gurbet ellere
Ne sen beni unut ne de ben seni*

*Sen düşürdün beni dilden dillere
Başım alıp gidem gurbet ellere
Ne sen beni unut ne de ben seni*

*Sevdiğim cemali güneşi ayı
Seni seven âşık çeker eyvahı
Getir el basayım **kelamullahı**
Ne sen beni unut ne de ben seni*

*Seni seven âşık çeker eyvahı
Getir el basayım **kelamullahı**
Ne sen beni unut ne de ben seni*

Bu halk türküsünde de Kuran'ın üzerine el basılarak yemin edilecek ve bu şekilde verilen sözün yahut yapılacak işin

gerçekleştirileceği mesajı verilmektedir. Trkde Kuran, “kelamullah” (Allah’ın kelamı, sözü) tabiri ile kullanılmıştır. Kelamullah’a el basılarak iki sevgilinin birbirlerini unutmamak üzere ahitleştiği görülmektedir.

Kadifeden Kesesi

*Kadifeden kesesi
Kahveden gelir sesi
Oturmuş kumar oynar
Ciğerimin köşesi*

*Aman yolla İstanbul’a yolla
Aman yolla Beyoğlu’na yolla
Yolla yolla yar yolla*

*Kadife yastığım yok
Odana bastığım yok*

Kitaba el basarım

Senden başka dostum yok

*Aman yolla İstanbul’a yolla
Aman yolla Beyoğlu’na yolla
Yolla yolla yar yolla*

*Kadifeden yeleğim
Seni sevdim meleğim
Biraz da sen beni sev
Rahat etsin yüreğim*

*Aman yolla İstanbul’a yolla
Aman yolla Beyoğlu’na yolla
Yolla yolla yar yolla*

Yukarıdaki türküde de “Kitaba el basarım” mısraında görüldüğü üzere Kur’an-ı Kerim bir yeminleşme motifi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durum halk kültürü içerisinde Kur’an’ın ne kadar kutsal ve önemli olduğunu göstermesi açısından dikkat çekmektedir.

Sonuç

Anonim halk edebiyatı toplumun ortak ürünleri olduğu için halkın bütün manevi değerlerini, kabullerini, estetik duygu ve düşüncelerini içinde barındırmaktadır. Anonim halk edebiyatı içerisindeki edebî mahsuller olan ninni, tekerleme, bilmece, atasözü, deyim ve türküler gibi türler içerisinde Kur'an-ı Kerim ile ilgili olanlar sunduğumuz örneklerde görülmektedir.

Bu türler içerisinde Kur'an-ı Kerim'in diğer türlere nazaran bilmece içerisinde daha çok yer aldığı tespit edilmiştir. Anonim halk edebiyatı türleri içerisinde özellikle "konuşmaya" ve "söylemeye" dayalı türler olarak adlandırdığımız ve tasnif ettiğimiz bilmece, ninni, tekerleme, deyim, alkış kargış, mani ve türküler içerisinde Kur'an-ı Kerim'e rastlamaktayız. Bu türlerin ortak özellikleri öğretici, sorgulayıcı, hoşça vakit geçirici, tekrarlayıcı ve hatırdı kalıcı olmaları dikkat çekmektedir.

Bu türler içerisinde Kur'an-ı Kerim birkaç farklı isimle tarif edilmektedir. Bunlar; "Kur'an, kitap, dört kitaptan biri, kitabullah, kelimullah" olarak adlandırılmaktadır. Bunun yanı sıra tespit edebildiğimiz anonim halk edebiyatı ürünleri içerisinde Kur'an-ı Kerim özellikle okunacak, üzerine yemin edilecek, el basılacak, içerisinde özel bir şey aranacak (manevi anlamda), yalan söylendiğinde çarpacak yahut cezalandıracak olmasına inanılması gibi sıfatları ile ön plana çıkmaktadır.

Kaynakça

- Akalın, S. (1972). *Türk Manileri*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Aksoy, A. (1993). *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü C. I-II*. İstanbul: İnkılap Yayınevi.
- Aslan, E. (2011). *Türk Halk Edebiyatı*. Ankara: Maya Akademi Yayınları.
- Başgöz, İ., Tietze, A. (1999). *Türk Halkının Bilmeceleeri*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Çelebioğlu, A. (1987). Ninnilerimize Dair. *Çocuk Edebiyatı Yıllığı*.
- Çelebioğlu, A. (1995). *Türk Ninniler Hazinesi*. İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Çelebioğlu, A., Öksüz, Y. Z. (1995). *Türk Bilmeceleeri Hazinesi*. İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Demir, N., Demir, F. (2010). *Türk Ninnileri*. Ankara: Sarkaç Yayınları.
- Dizdaroğlu, H. (1969). *Halk Şiirinde Türler*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

- Duymaz, A. (2002). *İrfanı Arzulayan Sözlere Tekerlemeler*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Elçin, Ş. (1983). *Türk Bilmeceleri*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Eyüboğlu, E. K. (1973). *13. Yüzyıldan Günümüze Kadar Şiirde ve Halk Dilinde Atasözleri ve Deyimler C. I-II*. İstanbul: Eren Yayıncılık.
- Gözükızıl, Ö. (2013). *Çanakkale Halk Kültürü*. Çanakkale: ÇOMÜ Yayınları.
- Üçer, M., Pekşen, F. ve Türkyılmaz, M. (2009). *Mani Benim Ezberim-Sivas ve Çevresinden Maniler*. İstanbul: Kitabevi Yayınları.